

VAALA MANAMANSALO KIRKKORANTA JA VANHA HAUTAUSMAA

historiallisen ajan kaivaus 1989

Kunta: Vaala

Kylä: Manamansalo

Tila: (1) Kirkkomäki 31, (2) Ahola 11:18, (3) Pikkula
11:16 ja (4) Kuivalampi 37Kiinteistötunnus: (1) 785-403-0031, (2) 785-403-0011-
0018, (3) 785-403-0011-0016, (4) 785-403-0037

Paikan lähempi nimi: Kirkkoranta, Vanha hautausmaa

Maanomistaja, maanomistajan osoite: (1) Vaalan seurakun-
ta, 91700 Vaala. (2) Rautiainen, Kauko Osmo Antero,
os. Ahola, 88340 Manamansalo, puh. 986-874118, Rae,
Annikki, os. Maininkitie 6A27, 02230 Espoo, puh.
90-8026860, Mansner, Maija-Liisa, os. 03430 Jokikun-
ta, puh. 90-2245705, Kumpulainen, Katri, Vesipalon-
tie 4, 62100 Lapua, puh. 964-387634, Rautiainen,
Eino, os. Kainuuntie 1 D 59, 90100 Oulu, puh.
981-227201. (3) Leinonen, Jaakko Aadolf, os. Kangas,
88340 Manamansalo, puh. 986-874115. (4) Yhtyneet
paperitehtaat, os. Fabianinkatu 9 A, 00130 HELSINKI

Sijainti: Peruskartta 3432 02 MANAMANSALO 972

koordinaatit: x = 7146 30

y = 506 94

z = 127,5

✓ Kertomukseen liittyvät löydöt: KM (hist. tsto) 89090:1 -
16, näistä esihist. asuinpaikkaan liittyvät löy-
döt 12 - 16 on luetteloitu esihist. tston nrolle

Aikaisemmat tutkimukset: (esihist asuinpaikka: Mustakal-
lio - Tomanterä, inventointi 1969, nro 57; Muinais-
jäännösluettelo nro 41.)

Aikaisemmat löydöt: (esihist. asuinpaikka: KM 4081,
13936:1, 2; 15788:1, 2; 15839:1 - 3; 17384, 20830)

Kirjallisuutta: Jorma Keränen 1986. Uudisraivauksen ja rajasotien kausi. Kainuun historia I. s. 263, 264, 383.

O. A. F. Mustonen 1982, Kajaanin kihlakunta. Tietoja seudun muinaisuudesta. Käsikirjoitus museoviraston esihist. tston arkistossa. s. 73 - 81.

Sivut 15 - 24 ovat kertomukseen liittyviä karttoja.

Sivut 25 - 34 ovat kertomukseen liittyviä kuvatauluja.

Luettelo kartoista ja valokuvista on kertomuksen lopussa s. 11 - 14.

Kertomuksen liitteenä on Oulun yliopiston arkeologian laboratorion konservointikertomus, Merja Makkosen määritykset kaivauksessa löytyneistä luista sekä Oulun yliopiston hammaslääketieteenlaitoksella hammaslääketieteen lisenssiaatien Pertti Pirttiniemen ja Tuomo Heikkisen tekemä määrittely vainajien iästä ja sukupuolesta.

KAIVAUKSEN ESITTELY

Manamansalon Kirkkorantaa on vanhastaan pidetty Kainuun ensimmäisen kristillisen kirkon paikkana. Kohdalle, jossa kirkko on perimätiedon mukaan sijainnut, on v. 1959 pystytetty muistomerkkikirkko. Siitä noin 150 m luoteeseen on perimätiedon mukaan kirkkoon liittyvä hautausmaa. Sieltä on eri yhteyksissä löydetty ihmisen luita ja myös esineitä. Hautausmaana pidetystä kohdasta on erotettu kulmiin laitetuin ristein 20 x 15 m kokoinen alue seurakunnan omistukseen ja sinne on pystytetty muistokivi. Varsinaisia tutkimuksia ei sen enempää kirkon paikalla kuin hautausmaallakaan ole tehty.

Rantatörmästä muistomerkkikirkon eteläpuolelta on löydetty kivikautinen asuinpaikka. Se on mainittu Vaalan muinaisjäännösluettelossa numerolla 41. Siihen liittyvät kaivauksen aikana rantatörmästä löytyneet saviastianpalat, palaneen luun sirut sekä kvartsi-iskos.

Kaivauksen tarkoituksena oli selvittää kohta, jossa kirkko ja perimätiedon mukaan paikalla olleet muut rakennukset ovat sijainneet. Tämän ohessa tuli tarkastaa, onko hautausmaa to-della saman ikäinen kuin kirkko. Esihistorialliseen asuin-paikkaan ei suunniteltu mitenkään kajottavan.

Tutkimus tehtiin Vaalan seurakunnan aloitteesta ja sen to-teutti Kainuun Museo. Kaivauksen noin 17.893,99 mk:n kustan-nuksista maksoi seurakunta neljänneksen ja Vaalan kunta lo-put. Lisäksi kunta antoi kuusi työntekijää kaivaukselle. Kai-vausta johti Kainuun Museon arkeologi Esa Suominen virkatyö-nä, piirtäjänä kaivauksella oli huk. Merja Makkonen. Maasto-työt tehtiin 31.7. - 11.8.

KOHTEEN SIJAINTI JA TOPOGRAFIA

Kaivauskohde sijaitsee 21,5 km kaakkoon Vaalan kirkosta, Ou-lujärvässä olevan Manamansalon itärannalla, saaren poh-joiskärjestä 0,5 km etelään. Rusilan tila on kohteesta 0,5 km luoteeseen, Aholan tila 0,6 km länsiluoteeseen. Paikan erot-taa mantereesta suurimmillaan 1,5 km levyinen Rusilanlahti.

Maasto on melko tasaista mäntykangasta, aluskasvillisuutena on varpuja sekä melko runsaasti jäkälää. Maaperä on kivetöntä hiekkaa. Rannassa on korkea törmä. Vesi on aiemmin kuluttanut tätä hiekkatörmää ja ranta on siirtynyt ilmeisesti melko pal-jon. Nyt kuluminen näytti loppuneen ja törmä oli osaksi alka-nut kasvaa pensaikkoa. Törmän juurella on matala hiekkaranta.

Paikalle johtaa hiekkatie, jonka päässä on muistomerkkikir-ko. Muistomerkkikirko käsittää vajaan 40 m päässä ran-tatörmästä olevan korkean tornin sekä sen koillispuolella, lähempänä rantatörmää olevan ristin, alttarin ja penkkejä. Maa oli kirkon luona paikoin melko kulunut. Mitään merkkejä paikalla mahdollisesti olleesta kirkosta ei voinut havaita. Mainittakoon kuitenkin, että tornin kohdalla oli kertoman mukaan ollut ennen pieni kumpare, josta tornin perustuksia

kaivettaessa löytyi hiiltynyttä puuta. Kerrottiin myös, että alueelta olisi viety kiviä Aholan tilalle. Koska seutu on muuten täysin kivetöntä, voisi ajatella, että kyse olisi tuhoutuneen rakennuksen nurkkakivistä.

Hautausmaan kohdalla maassa oli siellä täällä matalahkoja kuoppia, niitä pidettiin merkkeinä haudoista. Kuoppia oli hautausmaaksi rajatun alueen ulkopuolellakin, kaakosta tulevan polun varressa melko suuriakin.

KOORDINAATISTO JA KIINTOPISTE

Kaivausta varten alueelle luotiin pohjois-etelä -suuntainen koordinaatisto. Hautausmaan länsinurkka, joka on samalma rajapyykki nro 16 tuli koordinaatistossa kohtaan $x = 992$, $y = 95$. X-akselilla arvot kasvoivat etelästä pohjoiseen, y-akselilla lännestä itään. Laajemmat tutkittaviksi tulleet kohdat paalutettiin normaaliin tapaan 2×2 m ruutuihin.

Korkeusmittauksissa kiintopisteenä käytettiin hautausmaan pohjoisnurkkana olevaa rajapyykin nro 15 korkeinta kohtaan. Kiintopisteen lukema oli 076 ja sen korkeus meren pinnasta 127,89 m. Korkeus laskettiin Oulujärven pinnasta.

KIRKON PAIKAN ETSIMINEN

Kirkon paikkaa etsittiin tekemällä muistomerkkikirkon eteläpuolelle sekä kirkon ja hautausmaan välisellä alueella 83 pääasissa 2×2 m suuruista koeruutua. Kirkon alueelle tehtiin etelä- ja länsiosaan yhteensä 40×2 m leveää koeojaa sekä tornin ympärille 83 m^2 tasokaivauksen verrattavaa aluetta. Näin haravoitiin noin 100×150 m kokoinen alue.

Tornin juurella oli maassa jonkin verran vanhan näköistä, osaksi hiiltynyttä, osaksi maatumutta puuta. Maa oli myös varsin mustaa. Tornin rakennustyöt olivat sotkeneet aluetta, lisäksi paikalla kasvoi useita suuria puita, osaksi maan pinta oli varsin kulunut. Niinpä jäljistä oli mahdotonta muodostaa minkäänlaista rakennetta.

Muuten tutkitulla alueella oli turpeen alla useimmissa kohdissa pieniä hiilenpaloja, mutta ei mitään mikä olisi viitanut palaneeseen rakennukseen.

Tornista 190 m pohjoiseen sijaitsee keskeneräinen kesämökki. Noin metrin korkuisessa rantatörmässä 30 m mökistä pohjoiseen näkyi runsaasti hiiltä ja palaneita puunkappaleita. Rantahiekkassa oli tällä kohdalla kova, väriltään tumma hiekkamuodostuma, joka haisi selvästi tervalle. Jouko Rautiaisen mukaan sitä on saarella sanottu palaneen kirkon kuonaksi.

Törmän päältä poistettiin turvetta kolmesta kohdasta yhteensä 17 m² alalta. Turpeen alla oli pari sentin kerros hiiltyneitä puita, joista osa oli selvästi veistettyjä. Lähinnä mökkiä olevasta ruudusta hiiltyneet puut puuttuivat, samoin kauimpana rannasta olevalta alueelta. Puut vaikuttivat melko nuorilta. Kirkon kanssa niillä ei kaiken todennäköisyyden mukaan ole mitään tekemistä.

HAUTAUSMAA

Yleiskuvaus

Hautausmaalta valittiin tutkittavaksi sopivalta vaikuttava painanne. Se sijaitsi hautausmaaksi rajatun alueen koillisreunassa, muistokiven pohjoispuolella, suurimmaksi osaksi ruudussa 992/100. Painanne oli itäkaakko-länsiluode -suuntainen, runsaan kahden metrin pituinen ja 10 cm syvyinen. Turpeen poiston jälkeen huomattiin, että sen itäpään jatkona oli samanlainen, kaakko-luode -suuntainen painanne, joka sijaitsi suurimmaksi osaksi ruuduissa 990/102 ja 988/104. Myös sen ympäriltä poistettiin turve. Näin avattiin yhteensä 44 m² ruuduissa 990/98, 992/98 ja 988 - 992/100 - 104. Tällä alueella havaittiin pienemmät painanteet myös ruudun 988/100 kaakkoisosassa, ruudun 990/100 eteläosassa sekä ruudun 990/104 luoteisosassa.

Hautausmaata ryhdyttiin kaivamaan noin 5 cm kerroksissa. Kun avatulta alueelta oli poistettu ensimmäinen kerros, vaikutti jo siltä, että kaatunut puu olisi aiheuttanut mainitut kaksi suurinta painannetta. Tämä koski varsinkin kaakkoista kuoppaa, jossa oli selvästi näkyvissä hiiltynyt, noin 1,5 m pituinen puu. Myös toisessa kuopassa oli hiiltä. Muu alue oli hieman läikikästä hiekkaa. Läikät eivät vaikuttaneet haudoilta.

Syvennälle kaivettaessa osoittautui, että alueella oli turpeen alla noin 10 cm kerros kauttaaltaan sotkettua hiekkaa. Alla oli koskematon hiekka, jossa hautakuopat näkyivät varsin selvinä. Kaikki viisi edellämäinittua painannetta olivat hautojen kohdalla. Samoin sotketussa hiekassa näkyneet läikät osoittautuivat haudoista johtuviksi. Lisäksi tuli esiin suuri määrä hautoja, joista ei havaittu mitään merkkiä aiemmin.

Haudat erottuivat hiekassa vaaleampina läikkinä, joissa oli hiilenpaloja. Hautojen pituus vaihteli kahdesta metristä vajaan metriin, leveys oli yleensä noin puoli metriä. Haudat olivat eri suuntaisia ja jotkut näyttivät olevan miltei päällekkäin. Yleisin haudan suunta oli luode-kaakko, mutta myös itä-länsi ja ilmeisesti pohjoinen-eteläkin esiintyi. Varsinkin avatun alueen luoteisosassa oli sen verran sotkuinen, että hautojen kokonaismäärää oli vaikea laskea tarkasti, likimäärin niitä oli 25. Tässä vaiheessa tuli myös näkyviin ihmisen raajan luu ruudussa 990/100 olleesta läikästä, jossa vaikutti olevan useampia hautoja päällekkäin.

Koska lyhyen kaivausajan vuoksi tarkoituksena oli tutkia vain yksi tai kaksi hautaa, supistettiin kaivausaluetta niin että se jatkossa käsitti ruudut 990/100 ja 992/100, miltei kokonaan ruudut 992/98 ja 992/102 sekä puolet ruudusta 990/102. Aluetta olisi rajattu vielä pienemmäksi, mutta hautojen osittaisen päällekkäisyyden vuoksi se ei tuntunut mielekkäästi onnistuvan.

Hauta 1

Seuraavassa kerroksessa tuli ruudun 990/100 keskivaiheilta näkyviin luurangon puolikas. Pienestä koosta päätellen vainaja on ollut lapsi. Luuranko oli vinosti pää ylöspäin luode-kaakko -suunnassa, pää luoteessa. Kallo, josta päälaki oli rikki, oli vain vajaan kahdenkymmenen sentin syvyydellä maan pinnasta. Vainajalla oli ehkä pallean kohdalla samassa nauhassa ruotsalainen kolikko vuodelta 1573 sekä ortodoksiristin katkelma. Vainajan olkapään alla oli lisäksi rautanaula. Aiemmin löytynyt luu ei ilmeisesti kuulunut tälle vainajalle.

Luurangon löytökohta oli sekava. Paikalla näytti olevan kaksi rinnakkaista luode-kaakko -suuntaista hautaa ruuduissa 990/100 ja 990/102. Niiden päälle, luoteeseen oli tehty kuoppa, josta luurangon puolikas ja edellä mainittu raajan luu löytyivät. Näiden kolmen haudan pohjoisreunassa kiinni oli vielä luode-kaakko -suuntainen hauta.

Kaivausalueetta rajattiin edelleen niin että se käsitti edelläkuvatut haudat sekä pienen itä-länsi -suuntaisen haudan niiden koillispuolella, ruudun 992/102 eteläosassa. Osaksi rajaaminen jouduttiin tekemään näin siksi, että yksi kaivajista onnistui valvonnasta ja nimenomaisista kielloista huolimatta kaivamaan melkoisen kuopan kuvatussa rykelmässä pohjoisimpana olevan haudan kohdalle. ("Minua niin kiinnosti, mitä siellä on.") Tämä ei onneksi aiheuttanut vakavaa vahinkoa.

Kuopalle, josta luurangon osa löytyi annettiin nimeksi hauta 1. Kaivausta jatkettaessa luurangon alta tuli alkoi tulla esiin useampia pääkalloja sekä luurangon osia. Ensimmäiseksi löytyneelle luurangolle annettiin nyt nimeksi ruumis 1.

Osoittautui, että kyseessä oli joukkohauta. Päällimmäisenä oli edellä kuvattu luurangon puolikas, ruumis 1. Sen alla, noin 45 cm syvyydellä pinnasta lähtien oli ainakin melkein

täydellinen luuranko, ruumis 4. Tämä oli selällään etelälounas-pohjoiskoillinen -suunnassa, pää koillisessa. Jalat oli taivutettu vainajan päälle koukkuun, ikäänkuin luuranko olisi haluttu saada mahtumaan mahdollisimman pieneen kuoppaan. Suunnilleen samassa tasossa ruumiin 4 kallon kanssa oli kuopassa osia kahdesta muusta kallosta, ruumiit 2 ja 3. Ne olivat ruumiin 4 kallon itäpuolella, pohjoisena ruumis 2. Ne olivat noin 15 - 20 cm etäisyydellä toisistaan. Kuopan pohjatta, ruumiin 4 kaulassa kiinni oli vielä yksi kallo, ruumis 5. Aivan tämän kallon vierestä oli nuoren lehmän yläleuan osa (luu määritelty Oulun yliopiston eläintieteen laitoksella).

Haudassa 1 oli näin osia viidestä vainajasta. Yksi oli kokonainen luuranko, yksi luurangon puolikas, kolmesta oli vain kallon osia. Hautaukset oli tehty pienehköön kuoppaan. Sen syvyys oli pinnasta lukien noin 0,65 m, tarkkaa kokoa oli vaikea määrittää alueen yleisen sotkuisuuden takia. Suunnilleen kuoppa oli 0,6 x 1,3 m kokoinen, lounas-koillinen -suuntainen, luurangon osia oli noin 0,5 x 1,0 m alalla. Kuoppa oli kaivettu kahden toisiaan lähekkain olevan haudan päälle ja kallo 5 oli paitsi kiinni ruumiin 4 kaulassa, myös alla olleista haudoista itäisemmässä olleen vainajan kallon päällä. Suhde pohjoispuolella olleeseen 1,8 x 0,8 m kokoiseen hautaan jäi hieman epäsalväksi. Näytti mahdolliselta, että se on leikannut hautaa 1 ja olisi näin ryhmästä nuorin.

Kannattaa ehkä mainita, että haudan 1 pohjois/luoteisosassa oli 15 - 30 cm syvyydellä joitain pienehköjä kiviä. Alue oli muuten täysin kivetöntä hiekkaa.

Hauta 2

Haudan 1 alla olleista haudoista tutkittiin itäisempi, sille annettiin nimi hauta 2. Sen sijaan melko suoraan haudan 1 alla ollut pohjoisluode-eteläkaakko -suuntainen hauta jouduttiin ajanpuutteen vuoksi jättämään kaivamatta.

Haudan 2 suunta oli kaakko-luode, kuopan leveys oli vajaat 0,5 m, pituutta ei pystytty määrittämään, koska hauta 1 oli sotkenut sen luoteispään. Haudassa oli noin 0,7 m syvyydellä pinnasta 150 cm pituinen vainaja selällään, pää luoteessa, kasvot koillista kohti kääntyneinä, kämmenet yhdessä lantion päällä.

Vainajalla oli mukavaan haudassa kaksi pronssihakasta, joista toinen oli vainajan vatsan kohdalla, toinen vasemmalla kyljellä, rautaneula oikealla kyljellä sekä tuluspiin pala vasemman kainalon alapuolella. Lisäksi vainajan kaulan kohdalta löytyi rautakorroosion peitossa oleva möykky, joka sisälsi tekstiilijäänteitä. Arkusta ei havaittu mitään merkkiä.

Hauta 3

Ruudussa 992/102 eteläosassa oli 0,8 x 0,3 m kokoinen miltei länsi-itä -suuntainen hauta, jolle annettiin nimi hauta 3. Siinä oli oli runsaan syvyydellä 0,6 m pinnasta selällään noin 0,55 m pituinen, melko hauras luuranko. Pää oli lännessä, kasvot koilliseen kääntettyinä, jalat olivat hieman koukussa, pohjoiseen kääntyneinä. Kallo oli painunut kasaan. Pään alla oli pienehkö punertava kivi. Tässäkään haudassa ei havaittu mitään merkkejä arkusta.

Irtolöydöt hautausmaalta

Tutkitulta alueelta saatiin löytöinä edellämainittujen lisäksi rautanaula ruudusta 990/98 noin 20 cm syvyydeltä. Aluetta paitettaessa löytyi jättemaakasasta ruotsalainen kolikko vuodelta 1573.

Haudoista löytyneet luut

Haudoista löytyneet luut otettiin tutkimuksia varten talteen, haudasta kaksi otettiin vain kallo ja lantio. Tarkoituksena on haudata luut myöhemmin takaisin hautausmaahan.

TIIVISTELMÄ

Kaivauksessa ei onnistuttu varmuudella paikallistamaan kirkkoa. Tutkitulta alueelta ainoalta mahdolliselta sijaintikohdalta vaikuttaa muistomerkkikirkon tornin ympäristö.

Odotusten mukaisesti osittautui, että paikalla oli todella vanhan kirkon aikainen hautausmaa. Haudat olivat varsin tiheästi, niiden suunta vaihteli. Vainajilla saattoi olla joi-tain pikkuesineitä mukanaan. Kaivauksessa tutkittiin yksi aikuisen hauta, yksi lapsen hauta sekä muiden hautojen päälle tehty joukkohauta, jossa oli jäännöksiä viidestä vainajasta.

Muistomerkkikirkon eteläpuolisesta rantatörmästä löytyneitä irtolöytöjä lukuunottamatta kaivauksen aikana ei havaittu mitään merkkejä kivikautisesta asuinpaikasta.

Kaivauksen lopuksi tutkittu alue peitettiin mahdollisimman siististi. Hautausmaalla kohdat, joita ei saatu kaivetuksi pohjaan, peitettiin muovilla. Jatkotutkimuksia varten maahan jätettiin paalut 1000/100, 994/106, 992/104, 988/106, 986/100.

Kaivauksen aikana oli käsityksenä, että hautausmaan tutkimista jatkataan seuraavana kesänä. Syksyllä kuitenkin ilmeni, että kunta ei enää rahoitakaan kaivausta ja seurakunta ei siihen yksin pysty. Näin jatkotutkimukset paikalla eivät näytä todennäköisiltä.

Kajaanissa 27.03.1990

Esa Suominen

LUETTELO KERTOMUKSEEN LIITTYVISTÄ KARTOISTA:

Kopio maantiekartasta, 1:200000 A4	s. 15
Kopio peruskartasta, 1:20000 A4	s. 16
Yleiskartta, 1:500 A1	s. 17

Hautausmaa

Pintavaaaituskartta, 1:50 A4	s. 18
Vaaituskartta turpeen poiston jälkeen, 1:50 A4	s. 19
Taso 1, 1:25 A2	s. 20
Taso 2, 1:25 A2	s. 21
Taso 5, 1:25 A2	s. 22
Taso 7, 1:10 A2	s. 23
Tasot 8 ja 9, 1:10, A2	s. 24
Pohjavaaaituskartta 1:50, A4	s. 25

LUETTELO KERTOMUKSEEN LIITTYVISTÄ VALOKUVISTA:

Kainuun Museon luettelonumeroita, kaikki kuvat Esa Suominen 1989.

Mustavalkonegatiivit:

- 2694:1 Vanha hautausmaa ennen kaivausta. NW. Kuva 6.
 2 Hautausmaa, turve poistettu. W. Kuva 7.
 3 Hautausmaa, taso 1, Kuvattu tikkailta. W. Kuva 8.
 4 Muistomerkkikirkon torni. E. Kuva 2.
 5 Muistomerkkikirkon tornin juurta. NE.
 6 Hautausmaa, taso 2, Kuvattu tikkailta. W. Kuva 9.
 7 Hautausmaa, taso 3, kuvattu tikkailta. W. Kuva 10.
 8 Hautausmaa, taso 3, Kuvattu tikkailta. W. Kuva 11.
 9 Hautausmaa, taso 4, Kuvattu tikkailta. W. Kuva 12.
 10 Hautausmaa, taso 5, Kuvattu tikkailta. W. Kuva 13.
 11 Hautausmaa, taso 6, Kuvattu tikkailta. W. Kuva 14.

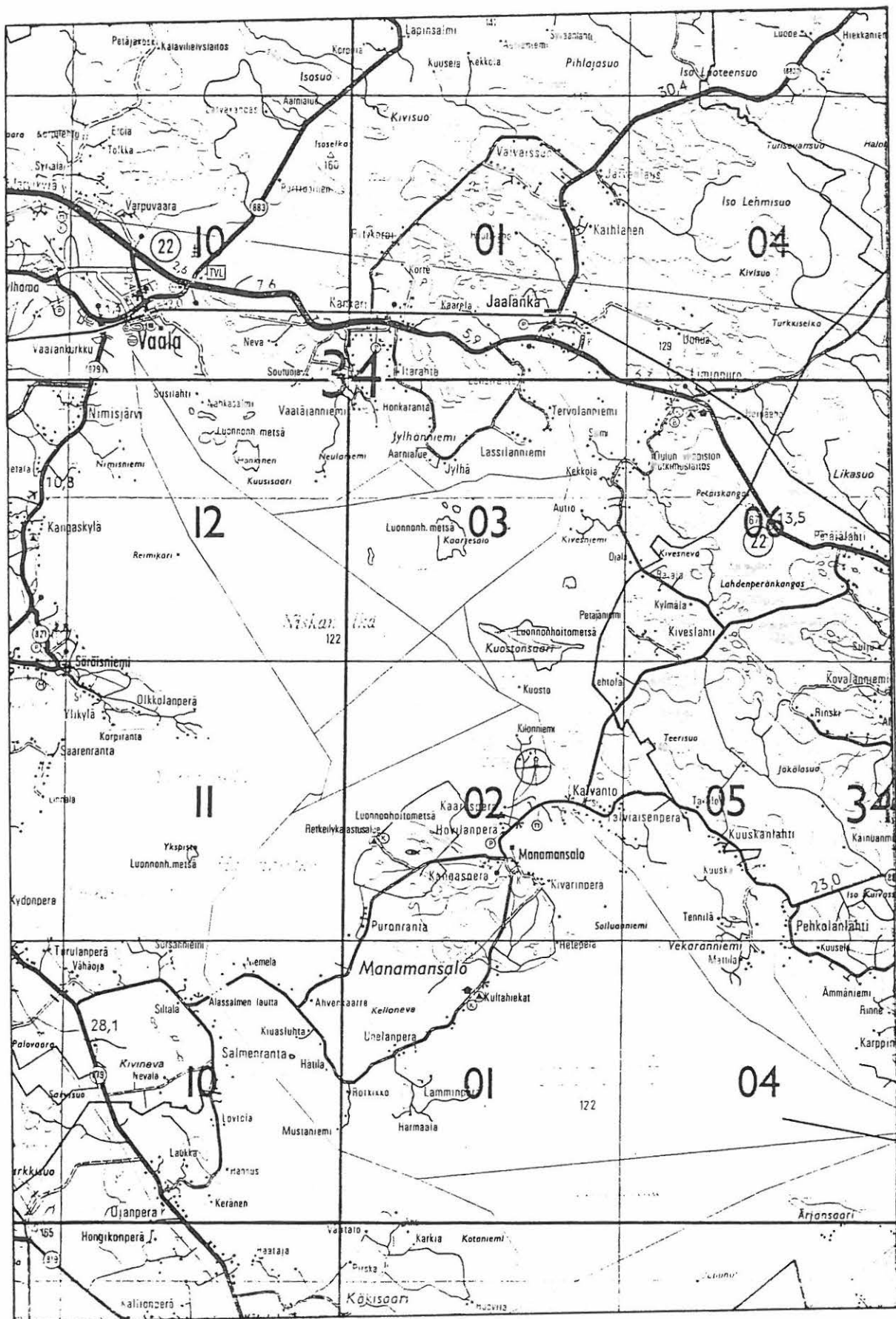
- 12 Hautaa 1 kaivetaan, 7. kerros.
- 13 Hautausmaa, taso 7, Kuvattu tikkailta. W. Kuva 17.
- 14 Merja Makkonen piirtää hautaa 1. Kuva 33.
- 15, 16 Kuten nro 14.
- 17 Hautausmaa, taso 8, Kuvattu tikkailta. W. Kuva 23.
- 18 Hauta 1, ruumis 1, taso 5. E. Kuva 16.
- 19 Kuten nro 19. SE. Kuva 15.
- 20 Hauta 1, ruumiit 2 - 4, taso 7. NW. Kuva 22.
- 21 Kuten nro 20. S. Kuva 21.
- 22 Kuten nro 21. E. Kuva 20.
- 23 Hautausmaa, taso 7. E. Kuva 19.
- 24 Kuten nro 23. N. Kuva 18.
- 25 Tornin juuren kaakkoisosa. SW.
- 26 Tornin juuren koillisosa. NE.
- 27 Hauta 1, ruumiit 2 - 4, taso 8. S. Kuva 24.
- 28 Kuten nro 27. W. Kuva 25.
- 29 Manamansalon itärantaa, keskeneräinen kesämökki suunnilleen rannassa olevan veneen kohdalla. Kuvattu pohjoisessa olevalta lastauslaiturilta. Kuva 1.
- 30 Kesämökin luona oleva kaivausalue. N. Kuva 5.
- 31 Tornin juuren kaakkoisosa. SW. Kuva 3.
- 32 Tornin juuren koillisosa. NE. Kuva 4.
- 33 Hautausmaa, taso 8. S. Kuva 26.
- 34 Hauta 3, taso 9. E. Kuva 32.
- 35 Haudat 1 ja 2, taso 9. W. Kuva 27.
- 36 Hautausmaa, taso 9. SSW. Kuva 28.
- 37 Haudat 1 ja 2, taso 9. ESE. Kuva 29.
- 38 Hauta 2, luurangon yläosa sakä haudan 1 kallo (= ruumis) 5. ESE. Kuva 31.
- 39 Hauta 2, taso 9. Hauta 1 kaivettu kokonaan pois. ESE. Kuva 30.
- 40 Hautoja 1 ja 2 kaivetaan. 9. kerros.
- 41 Kuten nro 40. Kuva 34.
- 42 Hautaa 3 kaivetaan. 9. kerros.
- 43 Kuten nro 42. Kuva 36.
- 44 Hautaa 2 kaivetaan. 9. kerros.
- 45 Kuten nro 44. Kuva 35.

- 46 Kaivauksen työntekijät. Takarivi vasemmalta oikealle: piirtäjä Merja Makkonen, Asko Balk, Markku Palovaara, Kari Taljavirta; edessä vasemmalta oikealle: Anu Moilanen, Sanna Huotari, Unto Rusanen, Jari Huotari. Kuva 38.
- 47 - 49 Hautausmaan merkkikivi.
- 50 Hautausmaa kaivauksen jälkeen peitettyä. S. Kuva 37.

Väridiat:

- 2694:51 Manamansalon itärantaa, keskeneräinen kesämökki suunnilleen rannassa olevan veneen kohdalla. Kuvattu pohjoisessa olevalta lastauslaiturilta.
- 52 Muistomerkkikirkon aluetta. NW.
- 53 Muistomerkkikirkon tornin juuren kaivaus. NE.
- 54 Tornin juuren kaakkoisosaa. SW.
- 55 Kuten nro 55.
- 56 Tornin juuren koillisosaa. NE.
- 57 Vanha hautausmaa ennen kaivausta. NW.
- 58 Hautausmaa, turve poistettu. W.
- 59 Hautausmaa, taso 1, Kuvattu tikkailta. W.
- 60 Hautausmaa, taso 1. W.
- 61 Hautausmaa, taso 2, Kuvattu tikkailta. W.
- 62 Hautausmaa, taso 2. S.
- 63 Kuten nro 63. E.
- 64 Kuten nro 63. NW
- 65 Ruudusta 990/100, tasosta 2 esiin tullut luu. S.
- 66 Hautausmaa, taso 3, kuvattu tikkailta. W.
- 67 Hautausmaa, taso 4, Kuvattu tikkailta. W.
- 68 Hautausmaa, taso 5, Kuvattu tikkailta. W.
- 69 Hautausmaa, taso 6, Kuvattu tikkailta. W.
- 70 Hautausmaa, taso 6. S.
- 71 Hauta 1, ruumis 1, taso 6. E.
- 72 Kuten nro 70. SE.
- 73 Kuten nro 70. S.
- 74 Kuten nro 70. S.
- 75 Kuten nro 70, lähikuva. SE.
- 76 Haudan 1 ruumiin 1 rinnalla olevat esineet löytötöte-lanteessa.

- 77 Hautausmaa, taso 7, Kuvattu tikkailta. W.
78 Hautausmaa, taso 7. SW.
79 Kuten nro 77. S
80 Kuten nro 77. E
81 Kuten nro 77. N.
82 Hauta 1, ruumiit 2 - 4, taso 7. E.
83 Kuten nro 81. W.
84 Hautausmaa, taso 8, Kuvattu tikkailta. W.
85 Hautausmaa, taso 8. S.
86 Hauta 1, taso 8. S
87 Kuten nro 85. W.
88 Kuten nro 85. S.
89 Hautausmaa, taso 9. S.
90 Haudat 1 ja 2, taso 9. W.
91 Kuten nro 89. N.
92 Haudat 1 ja 2, taso 9. ESE.
93 Hauta 2, luurangon yläosa sekä haudan 1 kallo (= ruu-
mis) 5, taso 9. ESE.
94 Hauta 2, taso 9. Hauta 1 kaivettu kokonaan pois. ESE.
95 Hauta 3, taso 9. E.
96, 97 Hautaa 1 kaivetaan, 7. kerros.
98, 99 Merja Makkonen piirtää hautaa 1, taso 7.
100 - 104 Hautoja 1 ja 2 kaivetaan, 9. kerros.
105 Hautaa 1 kaivetaan, 9. kerros.
106 Hautaa 2 kaivetaan. 9. kerros.
107 Kaivauksen työntekijät. Takarivi vasemmalta oikealle:
piirtäjä Merja Makkonen, Asko Balk, Markku Palovaara,
Kari Taljavirta; edessä vasemmalta oikealle: Anu
Moilanen, Sanna Huotari, Unto Rusanen, Jari Huotari.
108 Hautausmaa kaivauksen jälkeen peitettyä. S.
109 Hautausmaan merkkikivi.

Kopio maantiekartasta nro 11 1:200000 1989
 Kohde on merkitty punaisella

Kopio peruskartasta 3432 02 MANAMANSALO 1972
 Kohde merkitty punaisella

VAA LA, MANAMANSALO

KIRKKORANTA, VANHA HAUTAUSMAA

ESA SUOMINEN 1989

PINTAVAAITUSKARTTA

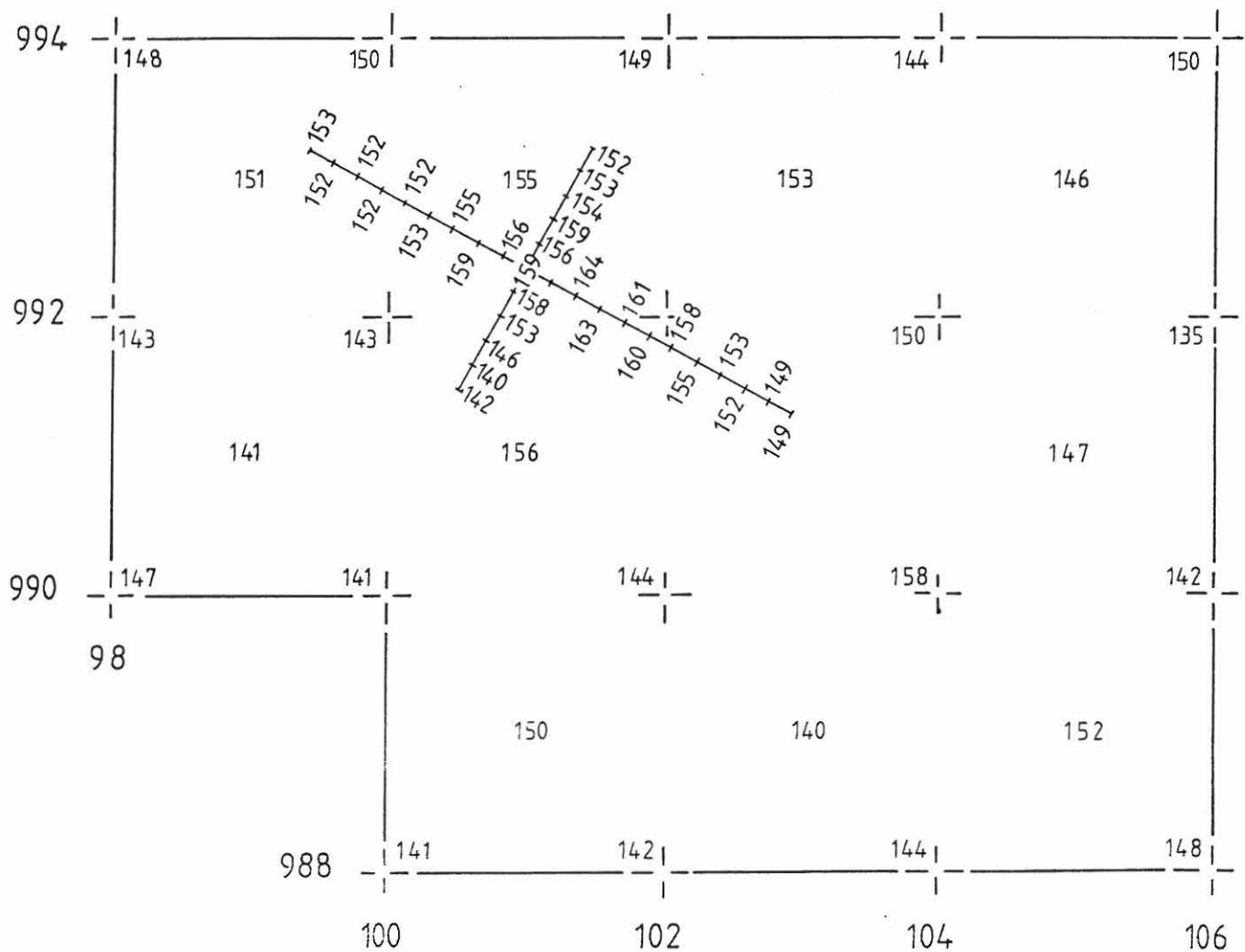
MK 1:50

2 m

Kp = 076 = 127,89 m mpy

Piirt. M. Makkonen

VAA LA, MANAMANSALO KIRKKORANTA, VANHA HAUTAUSMAA

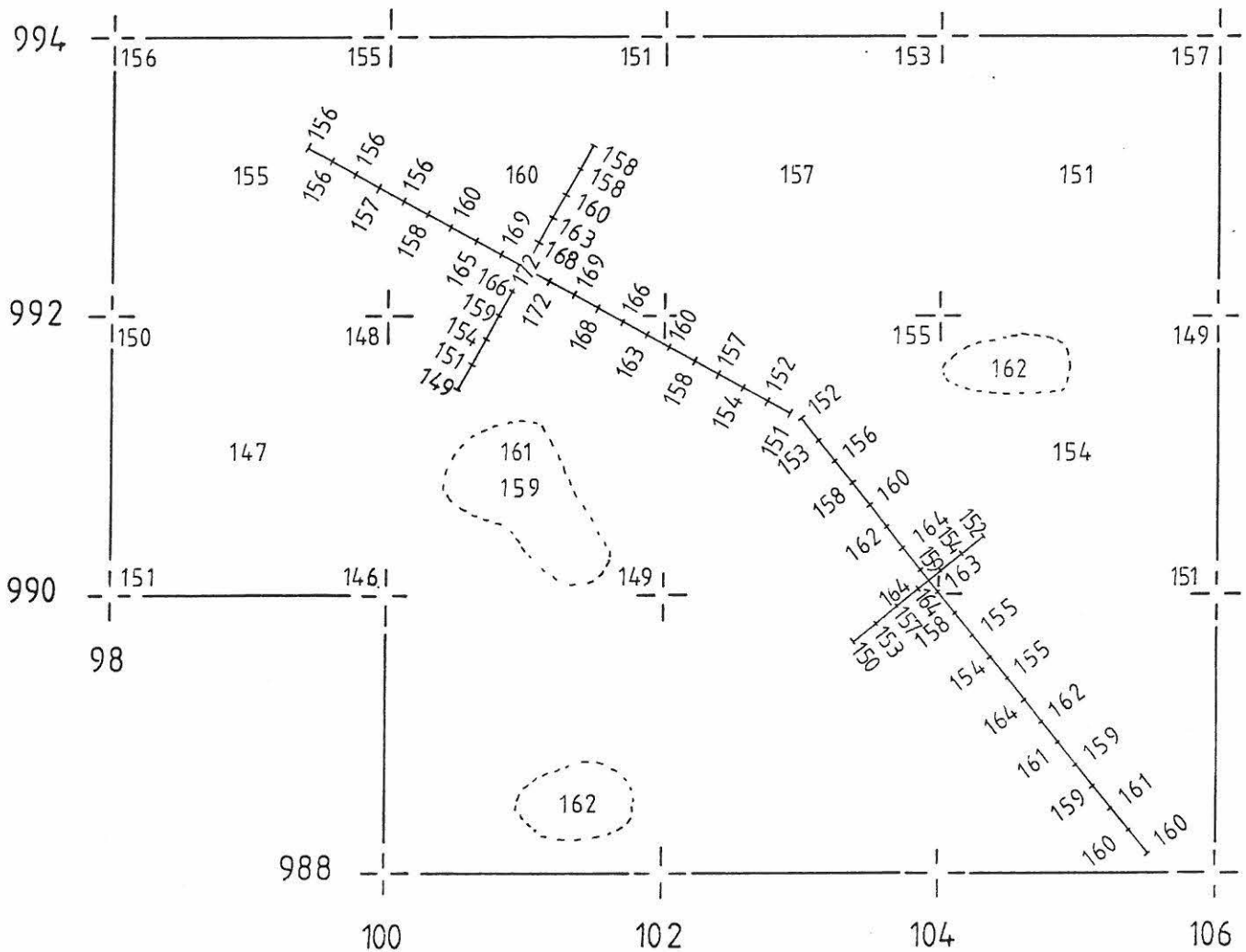
ESA SUOMINEN 1989

VAAITUSKARTTA, TURPEEN POISTON JÄLKEINEN TASO

MK 1:50 2 m

K_p = 076 = 127,89 m mpy

Piirt. M. Makkonen

VAALA, MANAMANSALO KIRKKORANTA, VANHA HAUTAUSMAA

ESA SUOMINEN 1989

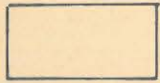

TASOKARTTA MK 1:25

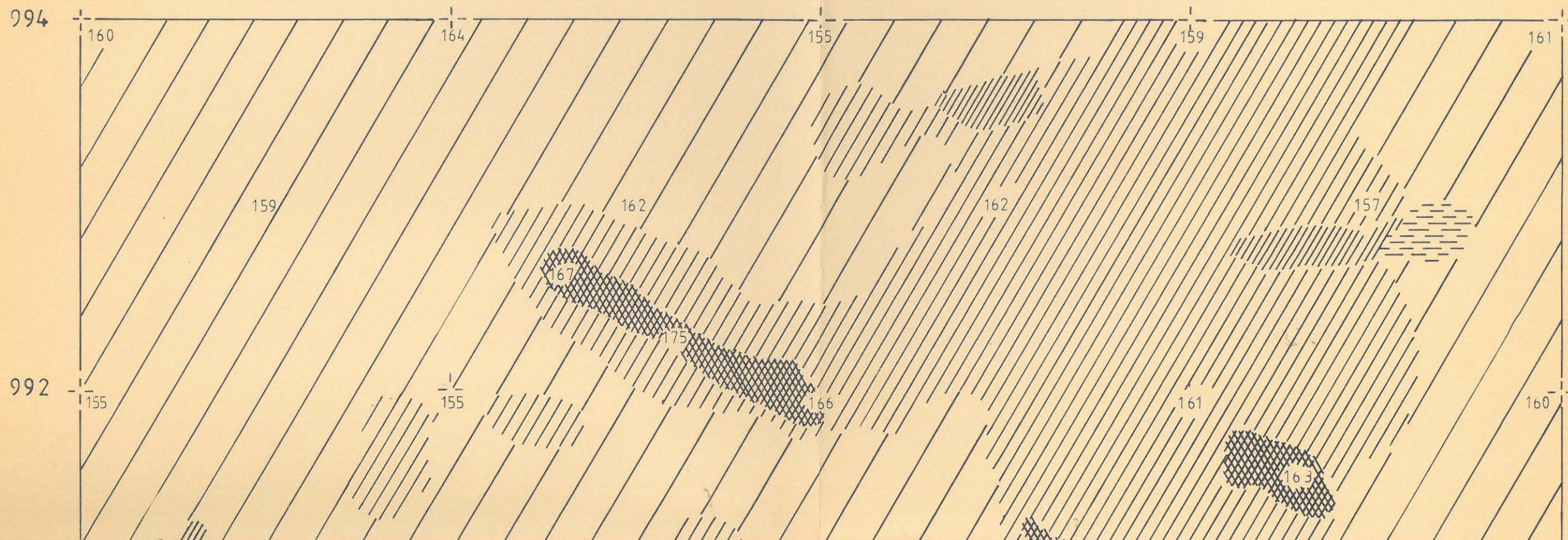
TASO 1

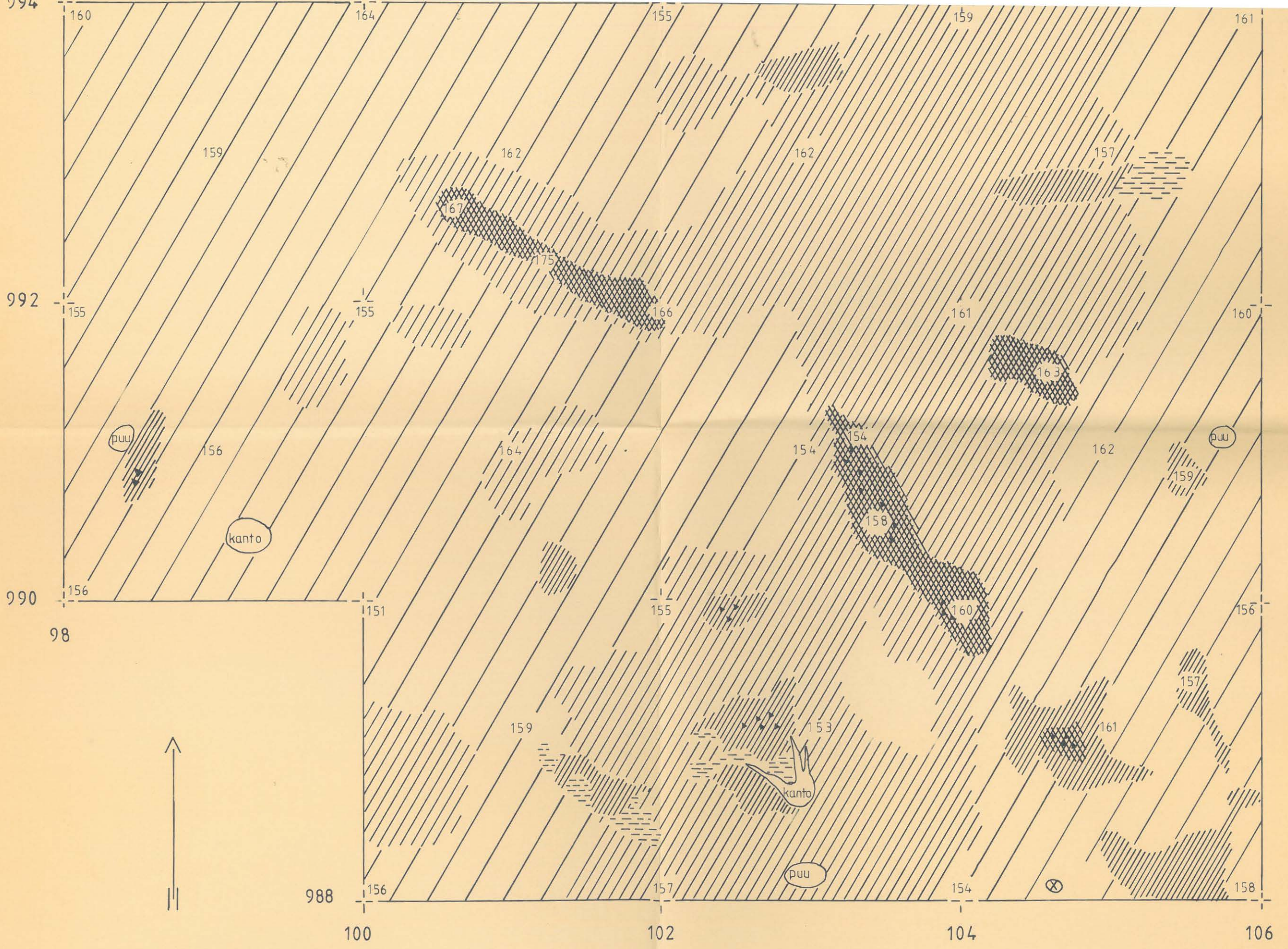
Kp=076 = 127,89 m mpy

Piirt. M. Makkonen

- puhdas maa
- heikko likamaa, hiilipilkkuja
- likamaa
- likamaa, runsaasti hiiltä
- likamaa, erittäin runsaasti hiiltä
- huuhtoutunut maa
- hiiltä
- palanut kivi

VAALA, MANAMANSALO
KIRKKORANTA, VANHA HAUTAUSMAA

ESA SUOMINEN 1989

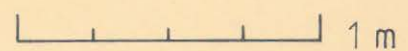
TASOKARTTA MK 1:25

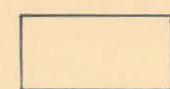
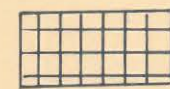

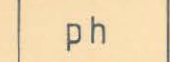
TASO 2

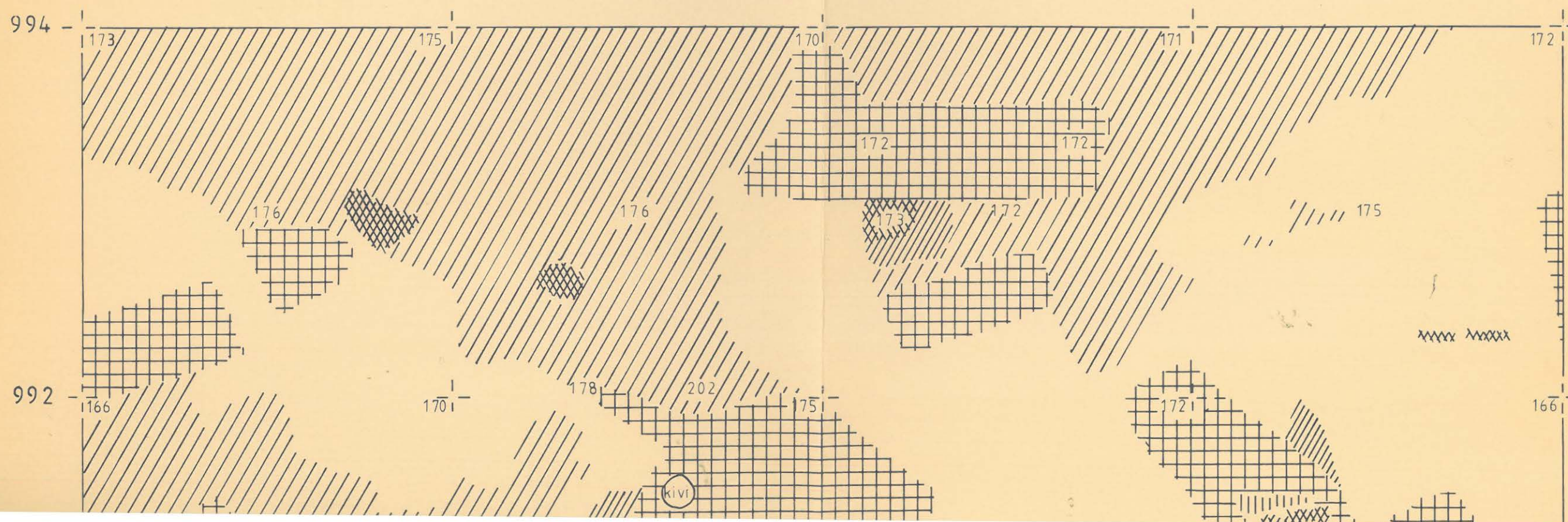
Kp=076=127,89 m mpy

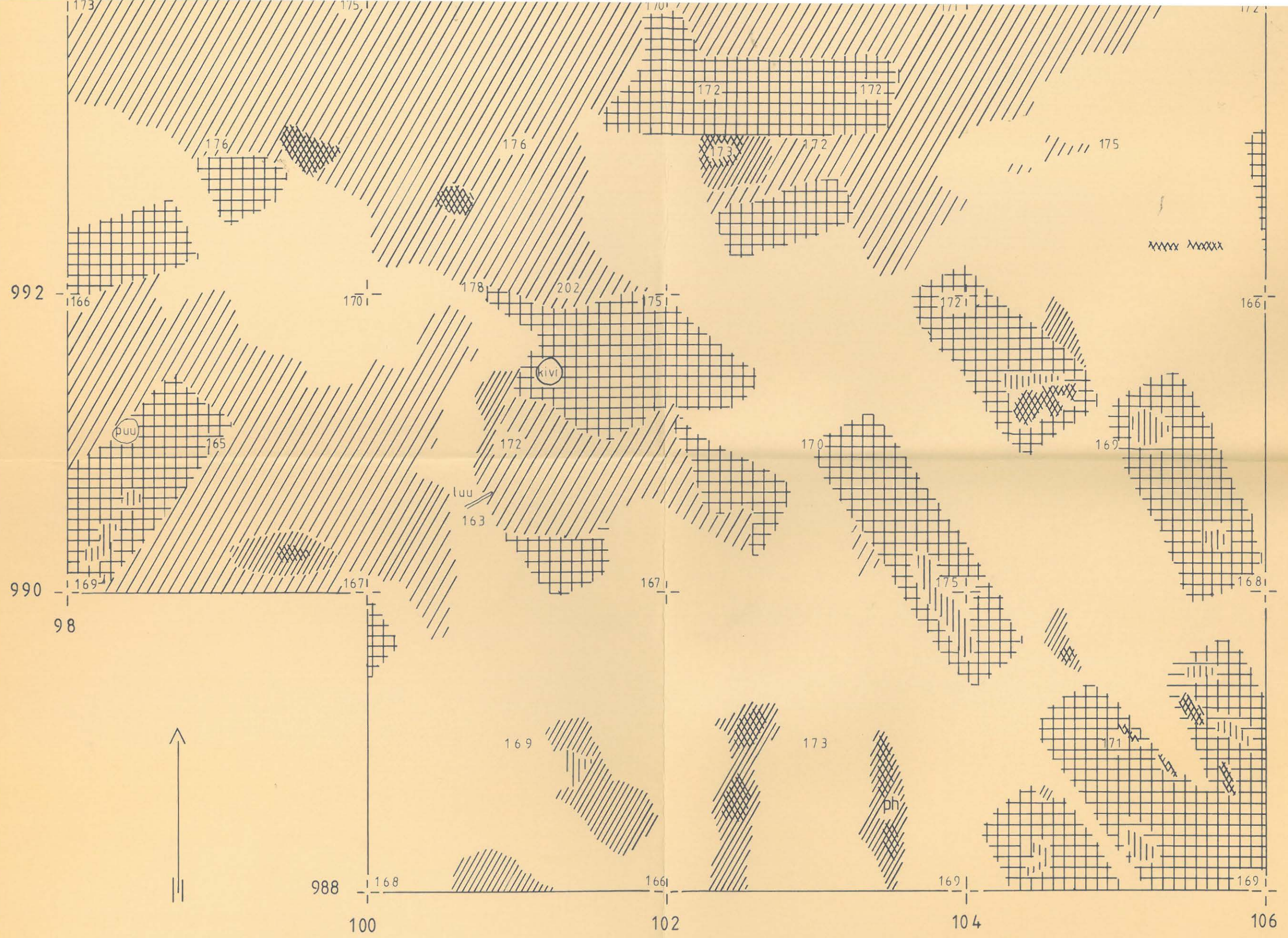
Piirt. M. Makkonen

1 m

	puhdas maa
	vaaleaa hiekkaa, nokea, ruostemaaläiskiä
	likamaa
	likamaa, runsaasti hiiltä
	likamaa, erittäin runsaasti hiiltä
	tummanruskeaa ruostemaata
	palanut hiekka

VAA LA, MANAMANSALO KIRKKORANTA, VANHA HAUTAUSMAA

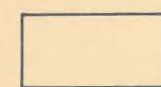
ESA SUOMINEN 1989

TASOKARTTA MK 1:25

TASO 5

Kp = 076 = 127,89 m mpy

Piirt. M. Makkonen

puhdas maa

vaaleaa hiekkaa, nokea, ruostemaaläiskä

likamaa

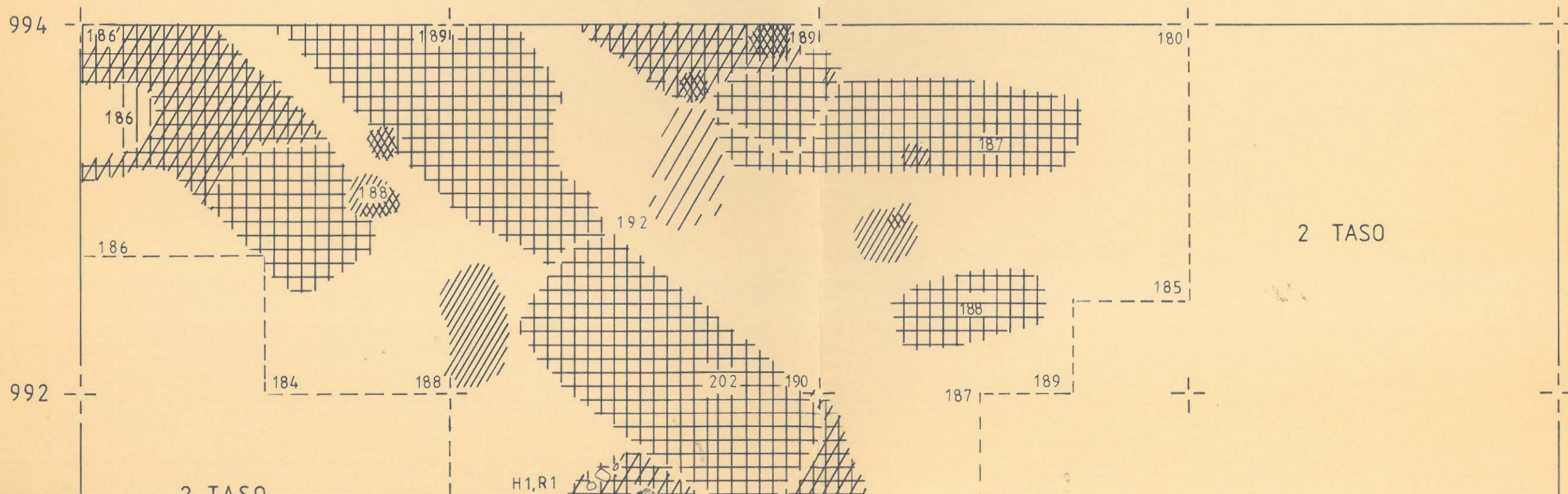
likamaa, runsaasti hiiltä

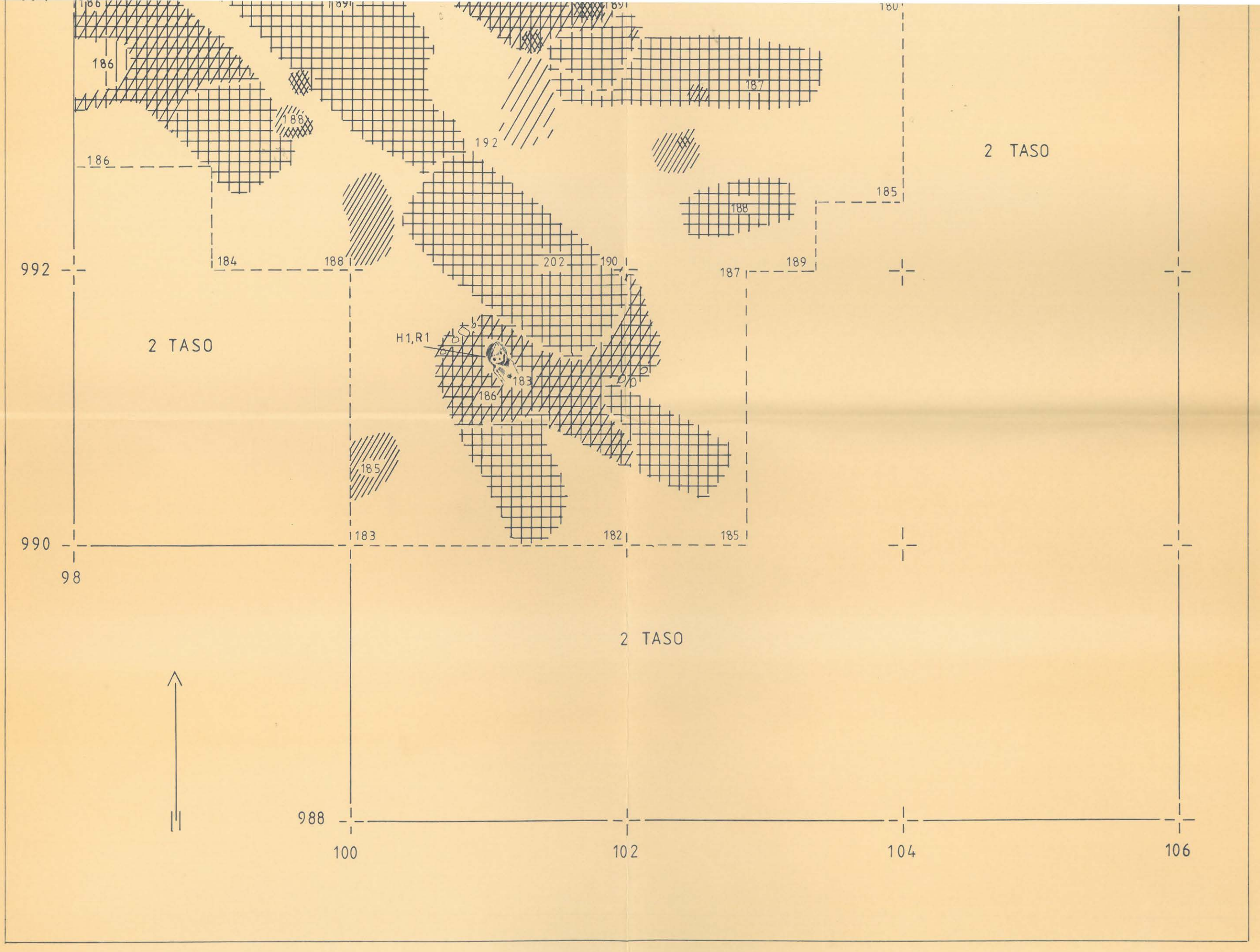

likamaa, erittäin runsaasti hiiltä

H = haufa

R = ruumis

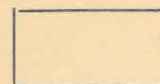
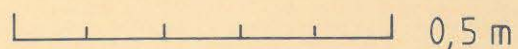

VAA LA, MANAMANSALO KIRKKORANTA, VANHA HAUTAUSMAA

ESA SUOMINEN 1989

TASOKARTTA MK 1:10
TASO 7
Kp=076 = 127,89 m mpy
Piirt. M. Makkonen

puhdas maa

tummanruskea likamaa

vaaleaa hiekkaa, nokea, ruostemaaläiskiä

ruskeampaa kuin ed.

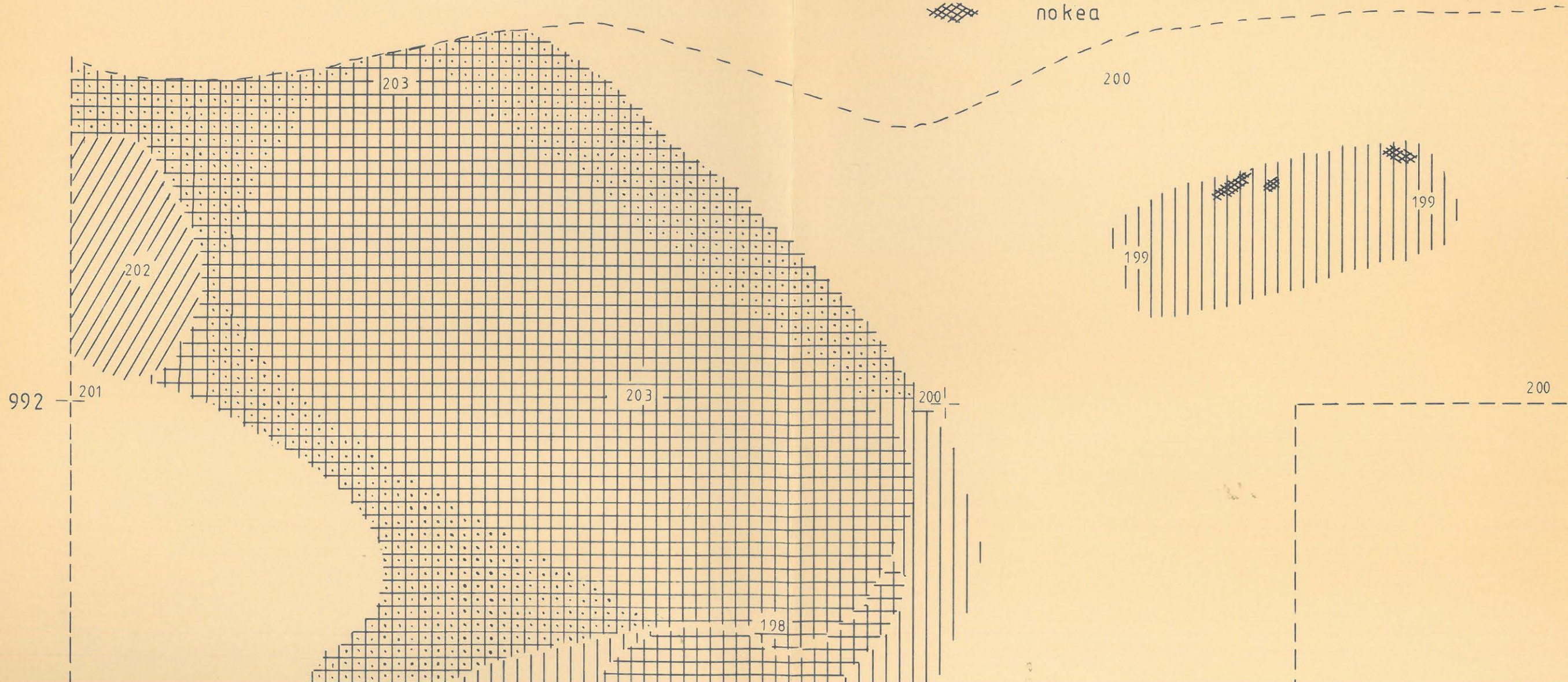

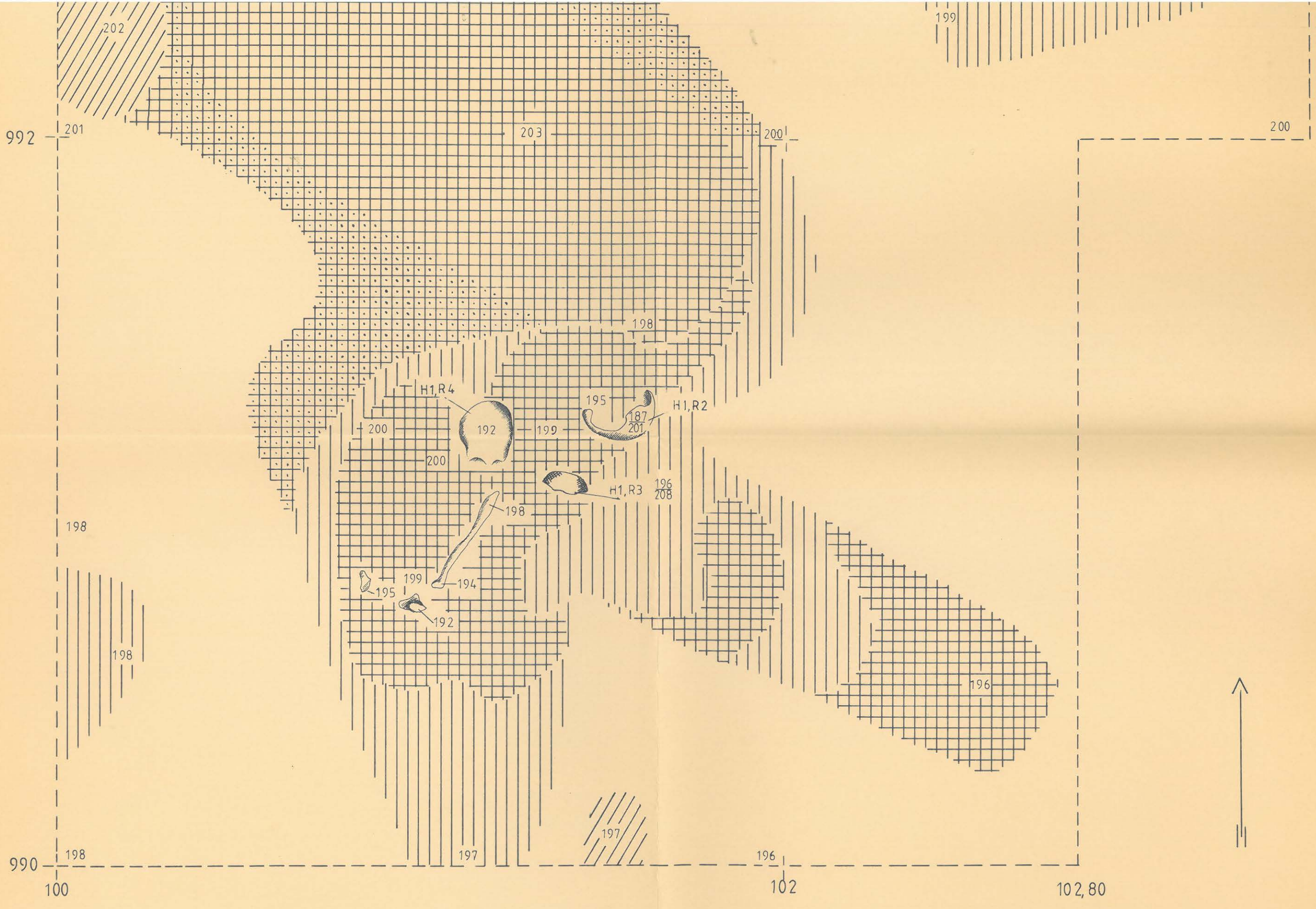
likamaa

nokea

H = haufa
R = ruumis

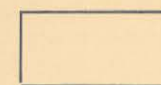
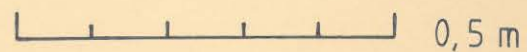

VAALA, MANAMANSALO
KIRKKORANTA, VANHA HAUTAUSMAA

ESA SUOMINEN 1989

TASOKARTTA MK 1:10
TASOT 8,9
Kp = 076 = 127,89 m mpy
Piirt. M Makkonen

puhdas maa

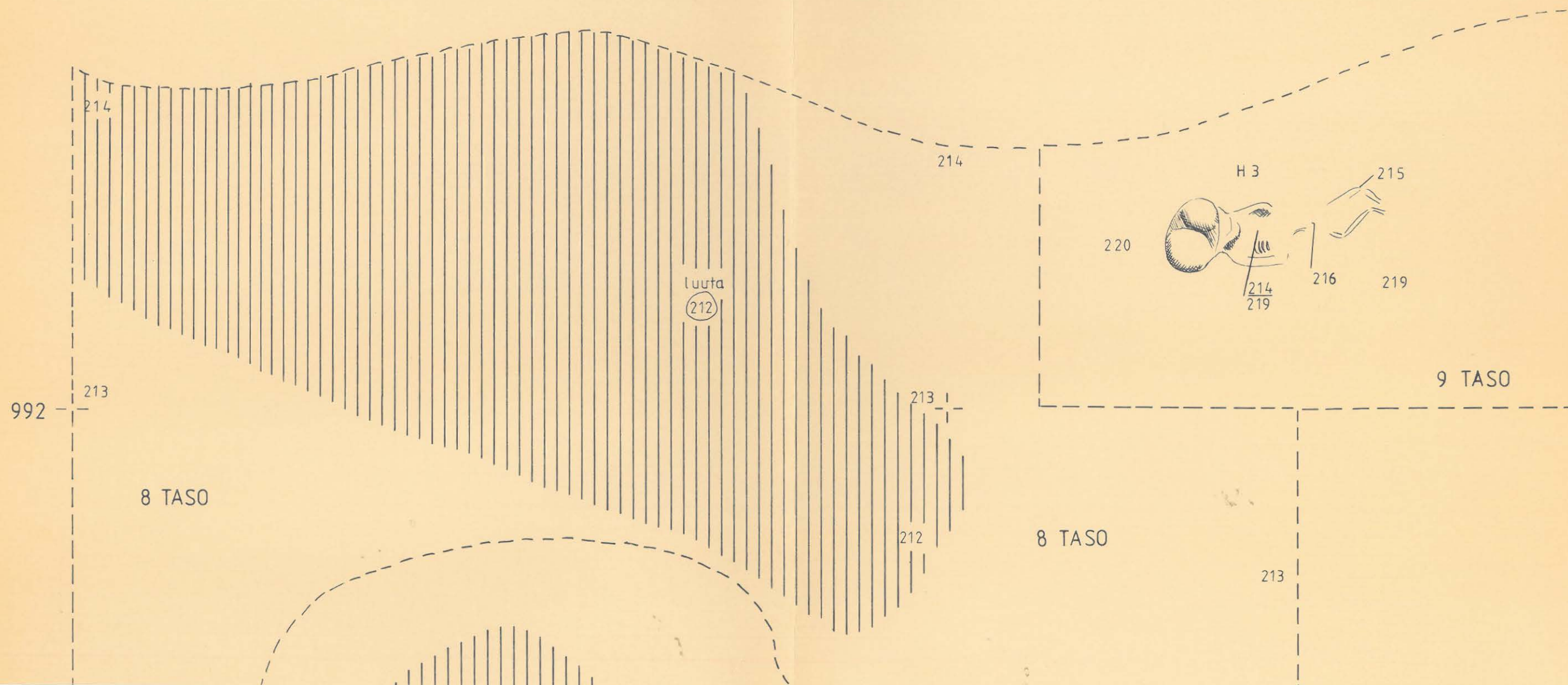
tummanruskea likamaa

H = hauta

R = ruumis

esine löytö (ks. löytöluettelo)

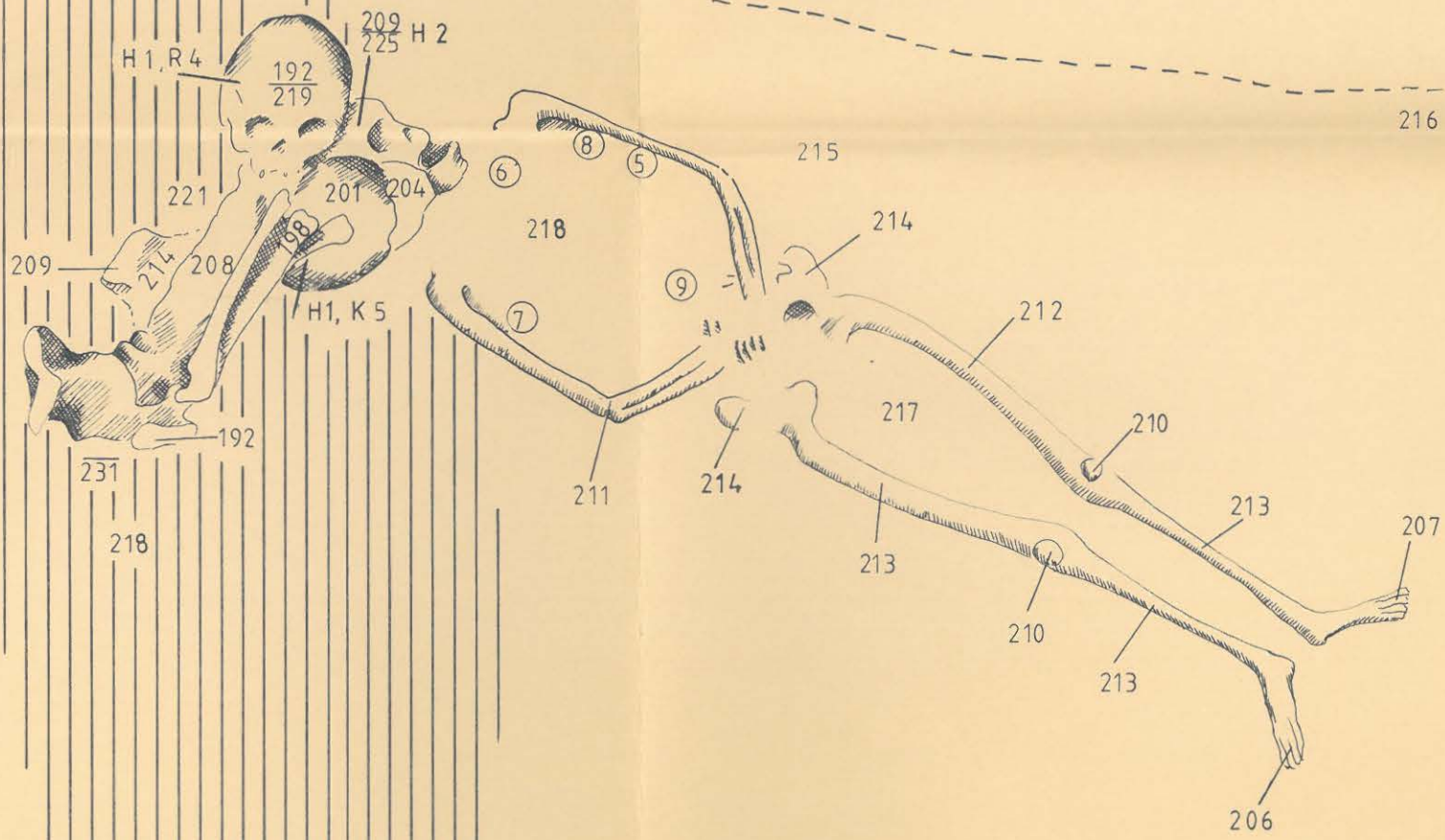
992 213

8 TASO

Luuta
212

8 TASO

9 TASO

9 TASO

990 211

100

218 |
102

217 |
102,80

220
214
219
216
219

213

216

209
209

VAALA, MANAMANSALO KIRKKORANTA, VANHA HAUTAUSMAA

ESA SUOMINEN 1989

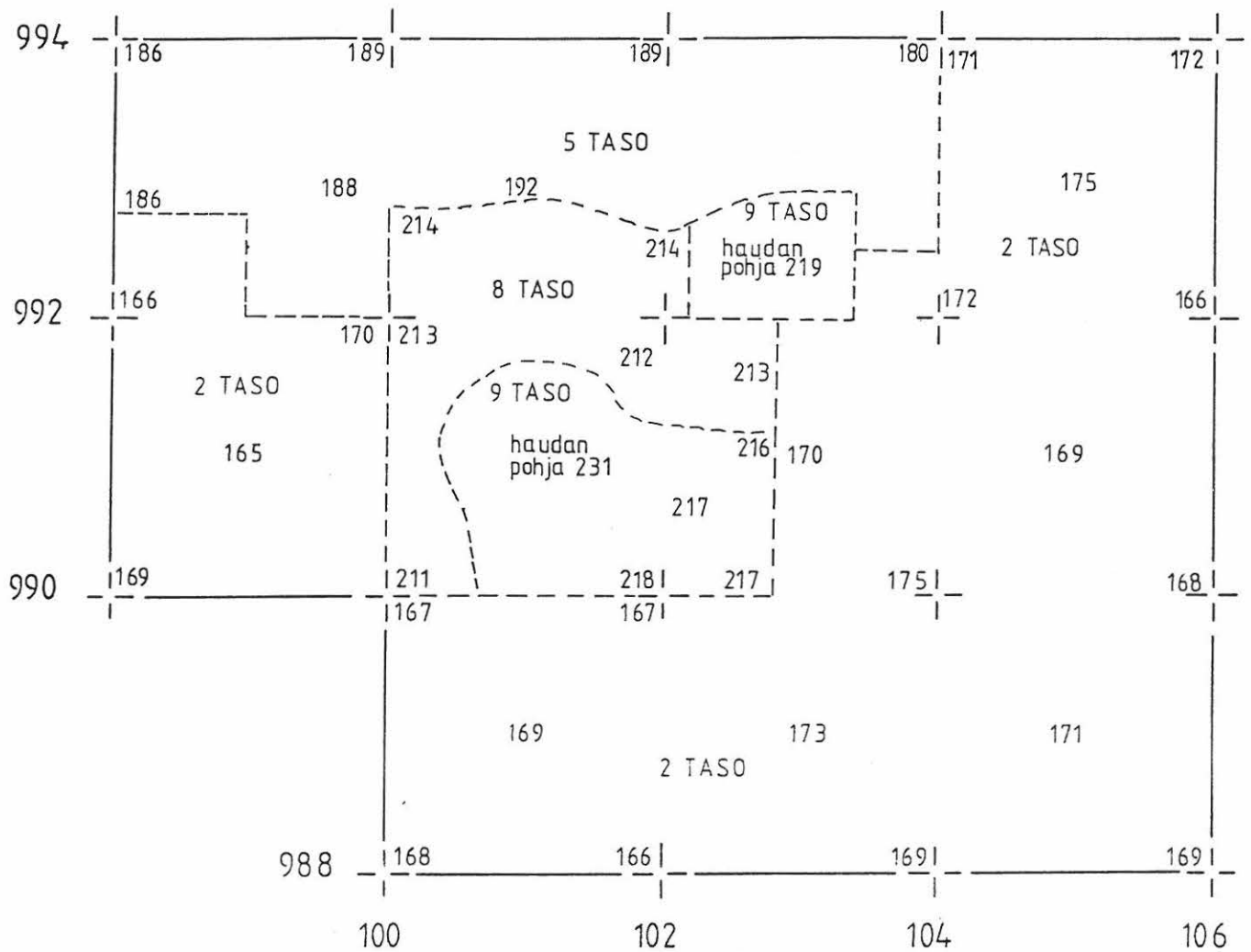
POHJAVAAITUSKARTTA

MK 1:50

2 m

$K_p = 0.76 = 127,89 \text{ m mpy}$

Piirt. M. Makkonen

89090 VAALA, MANAMANSALO
KIRKKORANTA, VANHA HAUTAUSMAA

Löytöjä Kainuun museon maakunta- arkeologin Esa Suomisen johtamasta kaivauksesta Vaalan Manamansalon Kirkkorannassa 7.8. - 18.8. 1989.

Ruutu 990/98 2.krs.

1. Rautanaula. Käsin taottu, kanta vinoneliön muotoinen, kärki katkennut. Pituus 3 cm, kannan koko 1,4 x 1,2 cm, $x=98,67$, $y=990$, $z=168$.

Ruutu 990/100, hauta 1, 5.krs.

2. Ristiriipus, pronssia. Takaa sileä, edessä koholla olevia koristekuvioita. Alin sakara poikki, ylimmän päässä suorakaiteen muotoinen levennys, sivusakaroiden päät suorat. Ylimmän sakaran päässä pyorea, reiällinen ulkonema. Kunkin sakaran päässä kirjainmerkkejä ja ristin keskikohdassa kohokuviona risti, jonka sivusakaroiden varaan on asetettu helminauha. Pituus 2,5 cm, leveys 2,5 cm. Risti löytyi hauta 1:n päällimmäisen ruumiin rinnan päältä, $x=991,20$ $y=101,20$, $z=186$.

3. Raha. Pronssia. Kuuluu yhteen n:o 2:n kanssa. Toisen puolen reunaa kiertää teksti DEVS PROTECTO...NOSTR ja toisen puolen MON(ETA NOVA) STOCKHOL(M) sekä keskellä kruunu ja z. Osa rahan kohokuvioista on kulunut pois. Rahan reunaan on tehty reikä ja siihen kiinnitettyyn rautaiseen lenkkiin on pujotettu (villa)lanka. Samassa langassa on kiinni ristiriipus, n:o 2. Mukana on lisäksi kaksi irrallista langanpätkää ja 3 kylkiluun kappaletta. Rahan halkaisija on 2,3 cm. $X=991,20$, $y=101,20$, $z=186$.

4. Rautanaula. Päästä kaaravaksi taivutettu naula, kanta neliskulmainen. Pituus 2,7 cm, kannan koko 0,9 x 0,8 cm. Naula löytyi luita puhdistettaessa hauta 1:n lapsen ruumiin (ruumis 1) olkapään alta.

Ruutu 990/100, 8.krs.

5. Rautanaula, käsin taottu litteä naula, kanta soikeahko. Pituus 2,7 cm, kannan koko 1,7 x 0,9 cm. $X=991,50$, $y=101,90$, $z=203$.

Ruutu 990/100, hauta 2.

6. Hakanen , pronssia. Ohuesta pronssilangasta taivutettu pieni vaatteen kiinnityshakanen. Koko 1,2 x 0,8 cm. X= 990,92, y= 101,71, z= 218.

7. Hakanen, pronssia. Pronssilangasta taivutettu vaatteen kiinnityshakanen, jonka toinen pää on taivutettu koukuksi. Pituus 1,3 cm, leveys 0,8 cm. X= 991,09 y= 101,66, z= 219 .

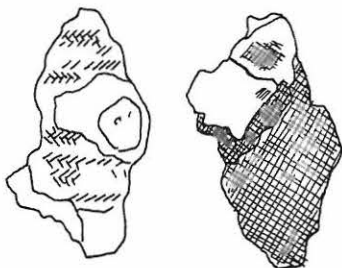
8. Neula, rautaa. Erittäin hauras, katkennut korroosion poistossa, nyt viitena osana. Toiseen päähän liitetty pyöreähkö levennys, jonka toisella puolella neulan päässä pieni syvennys. Pituus 8,4 cm, halkaisija n. 0,2 cm. X= 990,86, y= 101,46, z= 217.

9. Tuluspii. Vaaleanharmaata piikiveä, iskujälkiä kahdella sivulla. Koko 2,0 x 1,4 x 1,4 cm. X= 991,12, y= 101,58, z= 218.

10. Tekstiilijääne. Koostuu useammasta päällekkäisestä kankaasta, jotka ovat aivan rautakorroosion peitossa. Toisella puolella palttinasiidoksinen kangas, toisella puolella mahdollisesti toimikas, villaa. Pituus 3,3 cm, leveys 1,5 cm, paksuus n. 0,6 cm. X= 991,07, y= 101,47, z= 218.

Irtolöytö hautojen päältä kaivetusta maasta.

11. Raha, pronssia. Toisen puolen reunaa kiertää teksti MONETA NOVA STOCKHOLM, toisen puolen DEUS PROTECTOR NOSTR. Rahan keskellä kolmen kruunun vaakunakuvio, jonka sivuilla numerot 7 ja 3. Rahan toisella puolella koristeellinen soikea kuvio sekä kirjaimet z ja r. Rahan halkaisija 2,4 cm.

Irtolöytöjä rantatörmästä, n. 15 metriä keittokatoksen kohdalta etelään.

12. Saviastian reunapala. Vaaleanruskeaa, miltein harmaata asbestisekotteista savea. Koko 2,4 x 1,6 x 1,0 cm. Paino 4,2 g.

13. Saviastian kappaleita, 2 kpl. Asbestisekotteista, vaaleaa savea. Paino 0,9 g.

14. Kvartsi-iskos.

15. Palanutta luuta, 2 kpl. Paino 0,2 g.

Irtolöytöjä rannalta, x= n.1145, y= 200

16. Savitiivistettä, 8 kpl. Paino 9 g.

KONSERVOINTIRAPORTTI

Vaalan Kirkkorannan kaivaukset elokuussa 1989.

Esineistö diakuvattu mustanvalkoisena puolittain konservoituna.
Esineistön numerointi allekirjoittaneen.

Löytö 1 pronssikoru ja löytö 6 kupariraha

Korroosio poistettu 2-4% EDTA:lla.

Puhdistus ultraäänikojeessa. Hionta hammaslääkäriporalla, kumiterä.

Metallin stabilointi.

Kuivaus infrapunalampan alla.

Suojaus ja vahvistus Paraloid B-72:lla.

Luu puhdistettu spriillä.

Narunpätkät vahvistettu Paraloidilla.

Löydöt 3 ja 4 pronssihakaset

Korroosio poistettu 2% EDTA:lla sekä ultraäänellä.

Stabilointi ja kuivaus kuten edellä.

Suojaus Paraloidilla.

Löytö 2 tekstiilijätettä, rautakorroosion sisässä

Korroosiota poistettu mahdollisuuksien mukaan 6-8% EDTA:lla ja mekaanisesti ultraäänellä, scalpelilla. Löydön sisältämän rautaan stabilointi mahdoton. Kuivaus, suojaus paraloidilla.

Löydöt 5, 7, 8, 9 Rautanaulat ja neula

Puhdistus 6-8% EDTA:lla. Neula⁵erittäin hauras, katkesi korroosionpoistossa.

Mekaanisessa käsittelyssä käytetty ultraääntä ja hiontaa.

Stabiloitu, kuivattu lämpökaapissa 60°C sekä executorissa 1 vrk.

Liimaus Araldit Standardilla.

Suojaus parafiinilla.

Gulun Yliopiston arkeologian laboratorissa 19/10 -89

Maija Derestorp
Maija Derestorp, konservaattori

89090 VAALA, MANAMANSALO

KIRKKORANTA, VANHA HAUTAUSMAA

Luulöydöt/naytteet Kainuun museon maakunta-arkeologin Esa

Suomisen johtamasta kaivauksesta Vaalan Manamansalon

Kirkkorannassa 7. 8. - 18.8.1989.

Ruutu 990/100, 2.krs.

Sääriluu (tibia). Molemmista päistä murtunut. X= 990,64, y= 100,85.

Ruutu 990/100, hauta 1:

Ruumis 1:

-lapsen ruumis. Suuri muodoton ja litistynyt kallo, ylä- ja alaleuka hampaineen. Kytkiluita jäljellä, varpaiden ja sormien luut maatu-
neet.

Ruumis 2:

-otsaluu (os frontale)
-päälaenluu (os partiale)
-yläleuka (maxillae)

Ruumis 3:

-otsaluu (os frontale)
-päälaenluu (os parietale), 2kpl.
-poskikaari (arcus ztgomaticus)
-kitaluu (os sphenoides)
-4 pienempää kappaletta

Ruumis 4:

-kokonainen päakallo
-olkaluu (humerus) 3 kpl.
-reisiluu (femur)
-pohjeluu (fibula) 2 kpl.
-sääriluu (fibia)
-kynnariluu (ulna) 2 kpl.
-värttinaluu (radius)
-nikamia (vertibrea) 13 kpl.
-rikkiluita (costae) 6 kpl.
-kyökiluuun kappaleita 7 kpl.
-lonkkaluu (os coxae) 2 kpl.
-solisiuu (clavicula) 2 kpl.
-lapaluu (scapula) 2 kpl.
-nikaman kappaleita 15 kpl.

-sormiluita (phalanges digitorum manus) 7 kpl.

-polvilumpio (patella)

-määrittelemättömiä kappaleita 56

-hammas

Ruumis 5:

-kallo, josta puuttuu alaleuka, osa pieninä siruina. Aivan kallon läheisyydessä toinen yläleuka, samoin nuoren lehmän yläleuan osa, jossa kiinni M (molaani eli poskihammas) 3 ja 4.

Ruutu 990/122-102, hauta 2, näytteeksi otettu:

-kallo, ylä- ja alaleuka, suussa yksi irrallinen hammas

-reisiluun pää (Caput femoris) 2 kpl.

-sormiluita (phalanges digitorum manus) 27 kpl.

-lonkkaluu (os coxae) kahtena kappaleena ja 2 ossa metarsalia.

-16 määrittelemätöntä luun fragmenttia

Ruutu 992/1021, hauta 3:

-lapsen luuranko. Miltei kaikki luut säilyneet. Kallo litistynyt.

Kylkiluut säilyneet, päällä ruumiin jäänteitä. Varpaiden ja sormien luut hajonneet.

MANAMANSALO

Odontologinen ja osteologinen diagnoosi

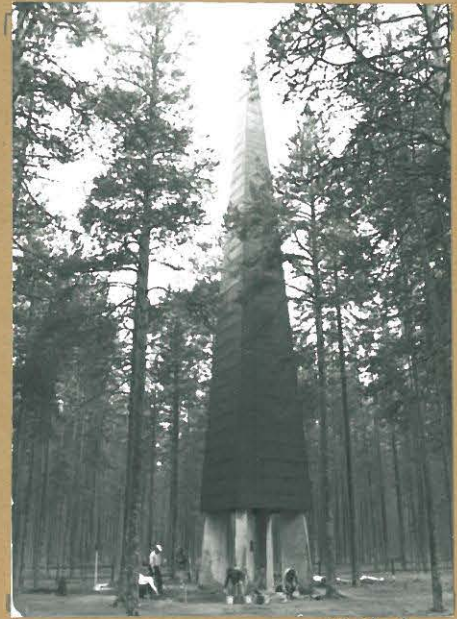
Näyte	hauta	ruumis	sukupuoli	ikä	muuta
1	1	1	poika	n.10 v	odontometria
2	1	2	nainen	n.20-30 v	valokuvaus, odontometria
4	1	4	mies	n.25-30 v	
5	1	5	ev poika	n.6 v	
6	2		nainen	n.50-60 v	kehitysvamma (asymmetria), kallo-rtg
7	3		ev poika	n.2 v	valokuvaus, odontometria

VAALA MANAMANSALO KIRKKORANTA JA VANHA HAUTAUSMAA

2694:29

1 Manamansalon itärantaa, keskeneräinen kesämökki suunnilleen rannassa olevan veneen kohdalla. Kuvattu pohjoisessa olevalta lostauslaiturilta.

2694:4

2 Muistomerkkikirkon torni. E.

2694:31

3 Tornin juuren kaakkoisosa. SW.

2694:32

4 Tornin juuren koillisosa. NE.

VAALA MANAMANSALO KIRKKORANTA JA VANHA HAUTAUSMAA

2694:30

5 Kesämökin luona oleva kaivaus-
alue. N.

2694:1

6 Vanha hautausmaa ennen
kaivausta. NW.

2694:2

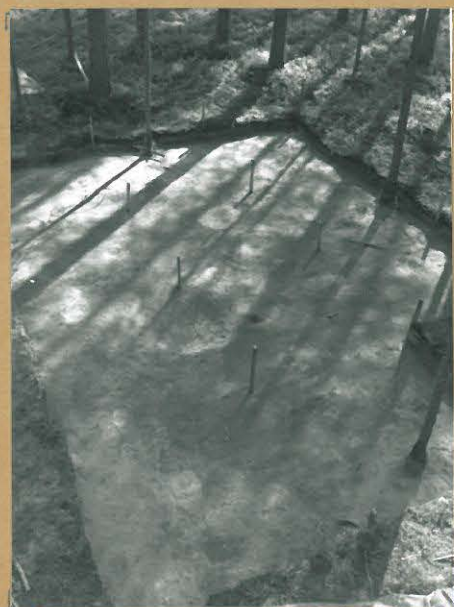
7 Hautausmaa, turve poistettu. W.

2694:3

8 Hautausmaa, taso 1
Kuvattu tikkailta. W.

VAALA MANAMANSALO KIRKKORANTA JA VANHA HAUTAUSMAA

2694:6

9 Hautausmaa, taso 2.
Kuvattu tikkailta. W.

2694:7

10 Hautausmaa, taso 3.
Kuvattu tikkailta. W.

2694:8

11 Hautausmaa, taso 3
Kuvattu tikkailta. W.

2694:9

12 Hautausmaa, taso 4.
Kuvattu tikkailta. W.

VAALA MANAMANSALO KIRKKORANTA JA VANHA HAUTAUSMAA

2694:10

13 Hautausmaa, taso 5.
Kuvattu tikkailta. W.

2694:11

14 Hautausmaa, taso 6.
Kuvattu tikkailta. W.

2694:19

15 Kuten nro 19. SE.

2694:18

16 Hauto 1, ruumis 1, taso 5. E.

VAALA MANAMANSALO KIRKKORANTA JA VANHA HAUTAUSMAA

2694:13

17 Hautausmaa, taso 7.
Kuvattu tikkeiltä. W.

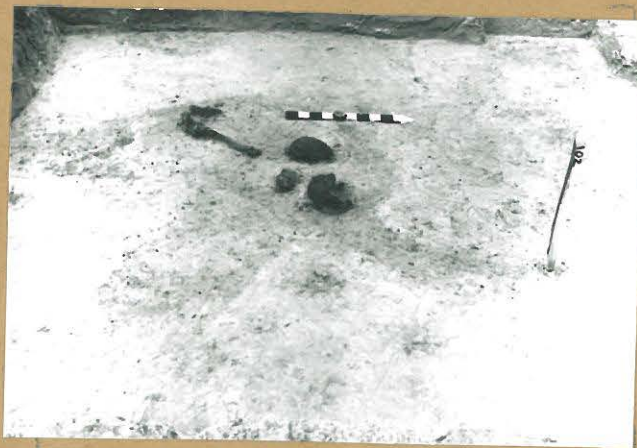
2694:24

18 Kuten nro 23. N.

2694:23

19 Hautausmaa, taso 7. E.

2694:22

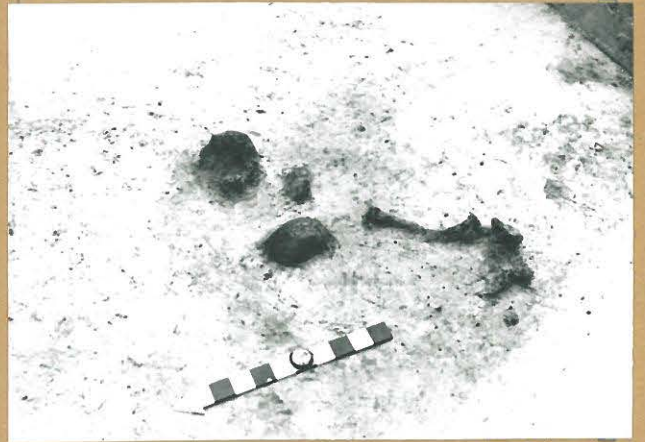
20 Kuten nro 21. E.

VAALA MANAMANSALO KIRKKORANTA JA VANHA HAUTAUSMAA

2694:21

21 Kuten nro 20. S.

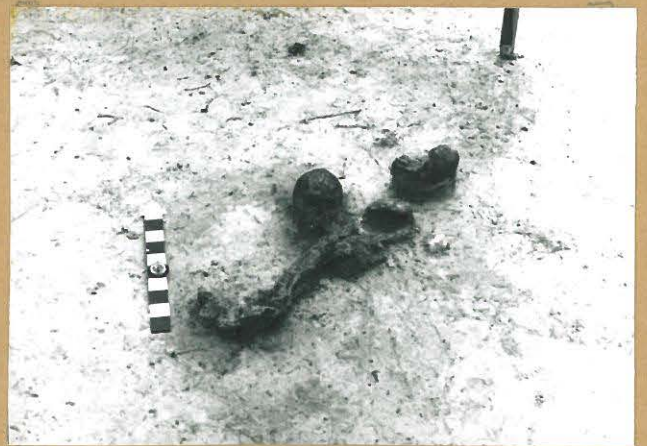

2694:20

22 Hauta 1, ruumiit 2-4, taso 7. NW.

2694:17

23 Hautausmaa, taso 8.
Kuvattu tikkailta. W.

2694:27

24 Hauta 1, ruumiit 2-4, taso 8. S.

VAALA MANAMANSALO KIRKKORANTA JA VANHA HAUTAUSMAA

2694:28

25 Kuten nro 27. W.

2694:33

26 Hautausmaa, taso 8. S.

2694:35

27 Haudat 1 ja 2, taso 9. W.

2694:36

28 Hautausmaa, taso 9. SSW.

VAALA MANAMANSALO KIRKKORANTA JA VANHA HAUTAUSMAA

2694:37

29 Haudat 1 ja 2, taso 9. ESE.

2694:39

30 Hauta 2, taso 9. Hauta 1
kaivettu kokonaan pois. ESE.

2694:38

31 Hauta 2, luirangon yläosa sekä
haudan 1 kallo (=ruumis) 5. ESE.

2694:34

32 Hauta 3, taso 9. E.

VAALA MANAMANSALO KIRKKORANTA JA VANHA HAUTAUSMAA

2694:14

33 Merja Makkonen piirtää hautaa 1.

2694:47

34 Kuten nro 40.

2694:45

35 Kuten nro 44.

2694:43

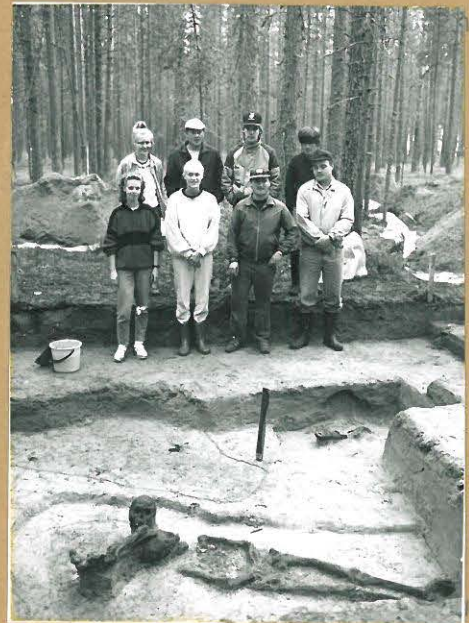
36 Kuten nro 42.

VAALA MANAMANSALO KIRKKORANTA JA VANHA HAUTAUSMAA

2694:50

37 Hautausmaa kaivauksen jälkeen peitettynä. S.

2694:46

38 Kaivauksen työntekijät. Takarivi vasemmalta oikealle: piirtäjä Merja Makkonen, Asko Balk, Markku Palovaara, Kari Taljavirta; edessä vasemmalta oikealle: Anu Moilanen, Sanna Huotari, Unto Rusanen, Sari Huotari.